

11. Hafta

Osmanlı Halıları

SAN316 TÜRK EL SANATLARI TARİHİ II
DR. ÖĞR. ÜYESİ RÜSTEM BOZER

Osmanlı Halıları

Türk halı sanatı içerisinde 16. yüzyıl önemli ve yeni bir tasarım anlayışının başladığı dönem olarak dikkat çeker. Geometrik örnekli halılar, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan varlıklarını 16. yüzyılda da devam ettirmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğunun 16. yüzyıldaki gelişimine ve yükselişine benzeş biçimde sanat ve mimarinin her alanında olduğu gibi halı sanatında da önemli bir gelişim ve değişim meydana gelmiştir. 16. ve 17. yüzyıl halıları Türk halı sanatının en parlak dönemleri olarak karşımıza çıkarken; desen ve teknik özellikler bakımından iki ana grupta toplayabileceğimiz yeni halı türlerini geliştirmiştir. Bunları Uşak Halıları ve Osmanlı Saray Halıları şeklinde tanımlayabiliriz.

UŞAK HALILARI

Uşak halıları ismiyle anılan bu gruptaki eserler çeşitlilik bakımında oldukça zengindirler. Tümüyle yün malzemedен ve Gördes düğümü (Türk düğümü) ile üretilen bu gruptaki halılar, teknik özellikleri ve motiflerin sıralanışı bakımından Holbein grubu halıları ile benzerlikler gösterirken; geometrik motifler yerine bitkisel motifler tercih edilmiş ve bu grubun karakteristiği olan madalyonlar kullanılmıştır. 15. yüzyılda kullanıldığını tespit edilemeyen, Türk halılarında ilk defa 16. yüzyılda gözlemleyebildiğimiz madalyon şekli, 16. yüzyıl İran örneklerinde başarılı biçimde kullanılmıştır. Madalyon fikrinin kitap süsleme sanatlarından halı sanatına aktarıldığını düşündürecek örnekler mevcuttur. Ayrıca İran minyatürlerinin 15. yüzyıl örneklerinde halı tasvirlerinde de madalyon kullanıldığı tespit edilebilmektedir.

Madalyonların ilk kullanımlarına Türkmen minyatürlerindeki halı tasvirlerinde rastlamaktayız. Buna rağmen halı örnekleri günümüze ulaşamamıştır. İran halılarında 16. yüzyıldan itibaren madalyon şema önemli bir yer tutmaktadır. Halının merkezi büyük bir madalyonlar vurgulanmış; köşeler bordürle ayrılarak çeyrek madalyonlarla desteklenmiştir. İsfahan, Tebriz ve Keşan halılarında bu düzenleme özellikle kullanılmıştır. Halının zemini ile madalyonların içi bitkisel süsleme, hayvan ve insan figürlü kompozisyonlarla zenginleştirilmiştir. Benzer motifler dönemde minyatürlerinde de karşımıza çıkar. Halıların üretiminde desenler için kullanılan kartonları hazırlayanlar minyatürleri yapan sanatçılardı.; bundan dolayı gelişim minyatür sanatına göre şekillenmekteydi.

Tekstil ürünü olan halının, tekstil sanatının ölçütlerine göre düzenlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. 16. ve 17. yüzyılda İran halılarında minyatür sanatı ile tekstil tekniğinin sentezinin kullanımı halı sanatının gelişimini sekteye uğratmıştır. Buna karşın 16. ve 17. yüzyıl Türk halıları, İran halılarında görülen bu olumsuz değişikliklerin dışında kalabilmiş ve eserler tekstil sanatının kurallarına göre değerlendirildikleri için gelişimleri sürekli biçimde devamlılık arz etmiştir. Türk halı sanatında klasik devir olarak adlandırabileceğimiz bu döneme doğal ve devamlı bir gelişim süreci sonunda ulaşılabilmektedir. Geleneği sağlam temellere dayandığından dolayı 18. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan gerilemelere karşı direnebilmiş ve geleneksel örneklerini günümüze değin sürdürebilmiştir.

OSMANLI SARAY HALILARI

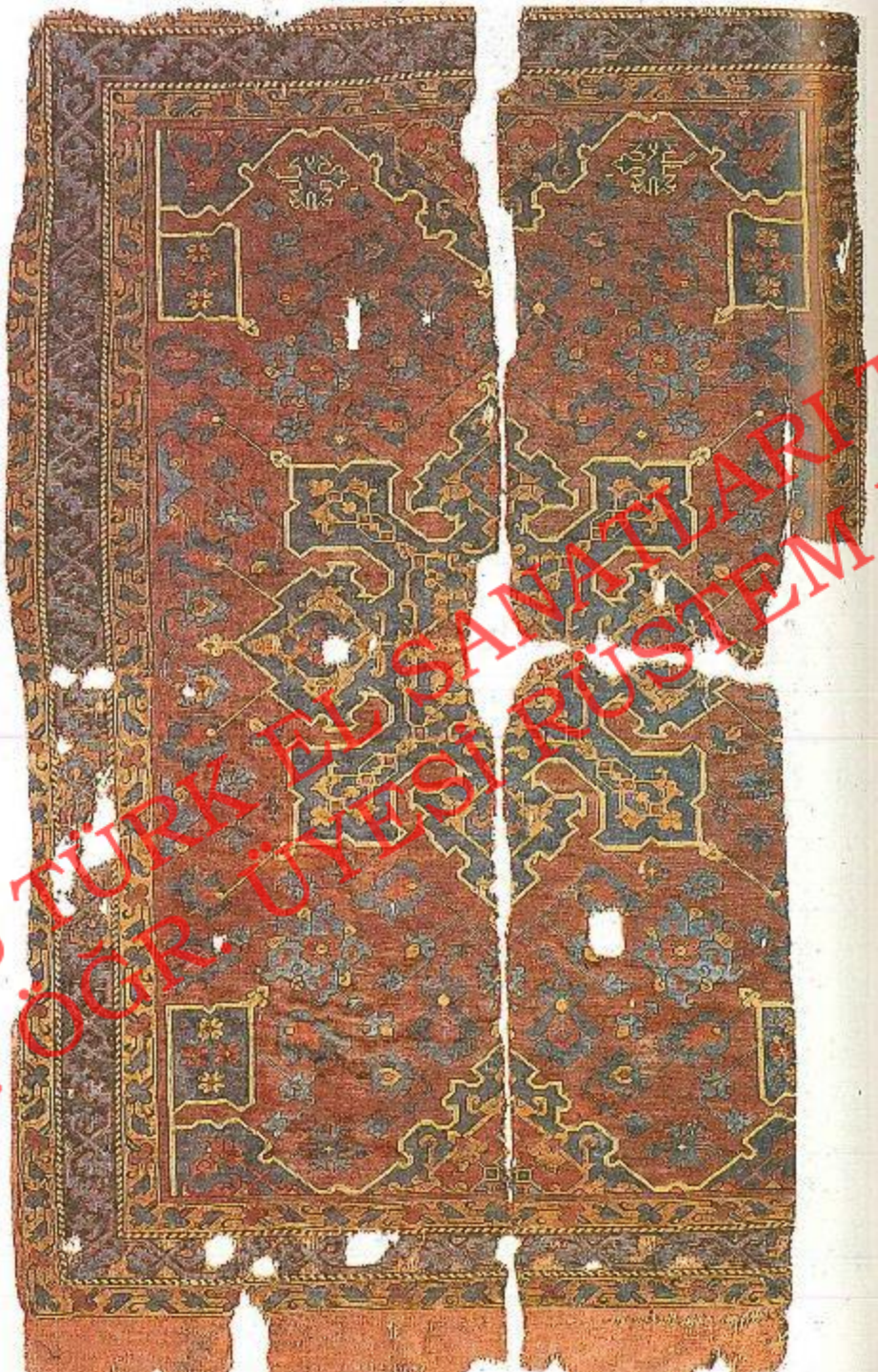
Türk halı sanatı içerisinde 16. yüzyıl en parlak dönem olarak anılmaya değer bir zenginlik sunmaktadır. Halı türlerinin çeşitliliğinin en yüksek olduğu bu dönemde, bir yandan 15. yüzyıl geometrik örnekli halı türlerini sürdürürken, diğer yandan halı sanatında bitkisel motiflerin ve madalyon kullanımının başlamasıyla birlikte yeni halı çeşitleri ortaya çıkarmıştır. Osmanlı saray halıları olarak tanımlanan eser grubu 1514 yılında Tebriz'in, 1517'de ise Kahire'nin Osmanlılar tarafından fethi sonucunda, Türk halı sanatında ortaya çıkan yeni bir desen anlayışı ve teknik ile ortaya çıkmıştır. Bu grup halılar, Türk sanatı içerisinde birbirine ilişkilendirilen halı tipleri dışında kalan tek grup olması dolayısıyla dikkat çeker. 15. yüzyılda öncü örnekleri ve evreleri bulunmamaktadır. Ortaya çıkışları bir gelişme sonucu değil birdenbire meydana gelmiştir.

Türk üslubunda lale, sümbül, karanfil çiçekleri, 16. yüzyıl İran halı sanatından ilham alınmış hançer yaprakları, palmet ve madalyonlar ile sentezlenerek yeni bir desen dünyası meydana getirilmiştir. Zemin dolgusu olarak İran halılarında kullanılan kıvrık dallar, Osmanlı saray halılarının zemininde daha serbest biçimde ana örnekler olarak tercih edilmiştir. Bahar çiçekli dallar, lale, sümbül, karanfil, gül gibi çiçekler doğadakine benzeş bir natüralizmle sunularak desenler zenginleştirilmiştir. Bu denli natüralist hatlı desen kullanımına ancak Türk halı sanatında rastlamaktayız. Osmanlı sarayında örnekler çini ve kumaş ve çini desenlerini de hazırlayan saray nakkaşları tarafından yapılıyordu. Osmanlı saray nakkaşlarının 16. yüzyıl boyunca geliştirdikleri üsluplar, halılardaki üstünlüğün nedenleri arasındadır.

Osmanlı saray halılarında, İnan örneklerinde görülen madalyon düzeni Türk halılarına özgün şekilde uygulanmıştır. İnan örneklerinde ana motif olarak karşımıza çıkan madalyon, Osmanlı saray halılarında ikinci derecede bir motif olarak belirir. Ana örnek zemin süslemeleridir. Zemin örneğinden alınan sonsuzluğa uzanan kesitlerle yeni halı zeminleri oluşturulmuştur. Madalyonların altında zemin örneği devam eder şekildedir. Madalyon desenden çıkarılsa dahi zemin örneğinin devamlığı bozulmaz. Madalyon kullanılmayan örnekler daha ahenkli kompozisyonlar oluşturmuşlardır. Bütün bu çeşitlilik içerisinde saray sanatkarları gayet tutarlı kompozisyonlar meydana getirmişlerdir.

Palmet ve rozetler ile madalyonun kullanımı ve Türk çiçeği ismiyle anılan lale, sümbül, karanfil ve gln natüralist uygulamalarıyla ortaya çıkan desen zenginliği ve kompozisyon tutarlılığı Osmanlı saray üslubunun yüksek sanat becerisini güçlü bir biçimde ifade etmektedir. Bu ince ve zarif desenlerin uygulanabilmesi için İnan düğümü (Sine düğümü) tekniğine başvurulmuştur. Türk halı sanatı içerisinde bu devre kadar kullanılan Gördes düğümü (Türk düğümü) tüm sağlamlığına karşın ince detaylı ve kıvrık desenlerin oluşturulmasına uygun değildir. Osmanlı saray halılarında altın ve gümüş iplikle dokuma ve işleme tercih edilmemiştir. Kullanılan yn oldukça ince ve yumuşak olduğundan ipek hissi uyandırmaktadır.

SAN316
DR.

TURK EL SANATLARI
ÖĞR. ÜRSİ RÜSTEM
TARİHİ II
BOZER

SAN316 TÜRKİYE İÇİŞİLERİ BAKANLIĞI
DR. ÖĞR. ÜSTAD. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK İNŞAAT ENSTİTÜSÜ
TARİHİ II
BOZER

SAN316 TÜRK EL SANATLARI TARİHİ II
DR. ÖĞR. ÜYESİ RÜSTEM BOZER